

*Олександр Євгенович МУЗИЧКО,
кандидат історичних наук,
доцент Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова (м. Одеса)*

ПІВДЕННА УКРАЇНА У ДОЛІ ГРЕЦЬКИХ ІСТОРИКІВ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

Досліджено місце Південної України, передусім Одеси, у долі та науковій діяльності істориків грецького походження, які, або мешкали та працювали на цих теренах, або мешкали у Греції, але підтримували контакти з південноукраїнськими колегами.

Ключові слова: Південна Україна, Одеса, Греція, історики, наукова співпраця

Studied the role of the Southern Ukraine in the life and scientific work of historians of Greek origin, who lived and worked in these areas, or lived in Greece, but maintained contact with the South Ukrainian colleagues.

Key words: southern Ukraine, Odesa, Greece, historians, scientific cooperation.

Исследовано места Южной Украины, прежде всего Одессы, в судьбе и научной деятельности историков греческого происхождения, которые жили и работали на этих территориях, или жили в Греции, но поддерживали контакты с южноукраинскими коллегами.

Ключевые слова: Южная Украина, Одесса, Греция, историки, научное сотрудничество

У розвитку сучасної української біографістики є помітним напрямом, що вивчає місце України та її складових (міст, сіл, областей) у житті та діяльності іноземців, та, з іншого боку, долі українців поза межами Батьківщини (символами цього інтересу можуть вважатися напівлегендарні історії Анни Ярославівни та Роксолани). Безумовно, це пов'язано передусім зі значним запитом в Україні на інтеграцію

нашої країни до світового культурного простору. Міжнаукова співпраця є одним із важливих аспектів цієї теми та переносить нас у високий світ інтелектуальних пошуків і відкриттів, підґрунтям яких були звичайні людські взаємини, долі та почуття. Інакше кажучи, перед тим як зробити наукові відкриття, науковці різних країн, а відтак і різних наукових шкіл, часто-густо мали відкрити для себе один одного.

Метою цієї статті є дослідження місця Південної України, передусім «столиці Півдня» Одеси, у долі та науковій діяльності істориків грецького походження, які, або мешкали та працювали на наших теренах, або, проживаючи у Греції, підтримували контакти з південноукраїнськими колегами. Також маємо на меті встановити факти, які б свідчили про роль Греції у житті та науковій активності південноукраїнських істориків не греків.

Джерельна база дослідження охоплює різноманітні наративні та актові документи. Серед них переважають матеріали навчальних установ і товариств (зокрема Новоросійського університету). Використані нами архівні документи здебільшого зберігаються у фондах Державного архіву Одеської області. Також (що властиво наукознавчим дослідженням загалом) важливою для нас була така група джерел як праці істориків, що засвідчують їхні наукові погляди та сприйняття ними колегами.

Історіографічна база дослідження є досить вузькою. В одній із «протоісторіографічних» праць початку ХХ ст. було згадано про внесок греків у розвиток Одеського товариства історії та старожитностей (далі — ОТИС) [13]. Лише одна стаття безпосередньо присвячена зв'язкам грецьких та одеських істориків, але вона охоплює переважно першу половину ХІХ ст. і не розкриває низки важливих аспектів і джерельних фактів [7]. Низка праць містять біографічні відомості про істориків грецького походження, у житті яких залишила слід Південна Україна [1; 2; 6, с. 289–292; 8; 12; 18; 21, с. 90, 101, 116, 317]. Так, про одеського історика С. Д. Пападімітріу згадано у праці грецького історика К. К. Папулідіса [23].

Наявність греків на території Південної України, а також торгівельні та культурні зв'язки між Грецією та Південною Україною, належать до найдавніших і найтрадиційніших сторінок життя цієї частини України. Ці землі, зокрема, Одеса, були центром грецького національного руху, звідси розпочалося заснування Грецької держави. На півдні України у ХІХ ст. діяла низка грецьких благодійних організацій, що базувалися навколо місцевих грецьких церков і підтримували контакти один із одним. Тому закономірним і символічним є той факт, що саме з Одесою пов'язане становлення особистості першого видатного новогрецького історика Константиноса Папарі-

гопулоса (1815–1891). Його роль у грецькій історіографії подібна до ролі М. С. Грушевського: обидва встановлювали тяглість і безперервність національного процесу від стародавності до сучасності (грецький учений поєднав давню Грецію та Візантійську імперію, український — Київську Русь і модерну Україну). У 1821–1830 рр. К. Папаригопулос мешкав разом із матір'ю в Одесі та кілька років навчався в одеському Рішельєвському ліцеї. У 1827–1830 рр. там само навчався менш видатний як історик, проте талановитий і плідний К. М. Базілі. На відміну від К. Папаригопулоса, К. М. Базілі у середині століття повернувся до Одеси, де і прожив до самої смерті. У 1862 р. він видав одну з перших сходознавчих праць у південно-українській історіографії: «Сирия и Палестина под турецким правительством» (Одеса, 1861–1862 рр.; 2-е видання — 1875 р.; перевидана — 1962 р. у Москві). Приблизно у той самий час, що й згадані постаті, навчався в Одесі видатний археолог, епіграфік, засновник Афінського археологічного товариства (1837 р.), антикознавець, Олександр Різос (1810–1892).

Грецький внесок в історичну думку не обмежується Одесою та Миколаєвом, де він є найбільш помітним. Так, у Маріуполі довгі роки жив і працював історик, педагог із грецьких переселенців у Криму Феоктист Авраамович Хартахай.

У 1865 р. в Одесі розпочав діяльність Новоросійський університет (далі — НУ), що до 1920 р. був головним вогнищем освіти та науки на всьому величезному обширі Південної України. Одним із головних завдань, що ставила влада перед університетом, було поширення впливу Російської імперії на Балканах та підтримка зв'язків із цим регіоном. Символічною подією стало обрання за ініціативи іменитого філолога та історика В. І. Григоровича 8 квітня 1875 р. К. Папаригопулоса почесним членом НУ. У поданні містилася згадка про те, що грецький історик відвідував НУ.

Головним місцем діяльності грецьких фахових істориків та аматорів історії було вище згадане ОТІС. Членами товариства за всю його тривалу історію було 37 осіб частково грецького походження, або грецькі історики, які мешкали та працювали у Греції. Втім, переважну більшість склали мешканці Миколаєва, Одеси та Криму. Миколаївцями були моряки та історики З. А. та М. А. Аркаси, М. М. Кумані, М. П. Манганарі. У Криму мешкав В. Х. Кондаракі.

У першій половині XIX ст. провідними одеськими членами ОТІС були О. Ф. Негрі (віце-президент товариства), О. Ф. Панагїодор-Ніковул (бібліотекар товариства), С. Ю. Дестуніс, М. Г. Палеолог, уже згаданий К. М. Базілі. У другій половині XIX ст. одеськими членами ОТІС були меценати (зокрема, й історичних досліджень) І. Ю. та

А. Ю. Вучина, Г. Г. Маразлі (обр. 1879 р.), колекціонери старожитностей І. І. Куріс, П. А. Маврогордато (скарбник ОТІС), протоієрей грецької церкви в Одесі А. Пефані, викладачі Ф. Г. Феохаріді та М. Д. Капетанакі.

Одним із найплідніших членів ОТІС був грек по батькові, священник, Серафім Антонович Серафімов — викладач, зокрема, грецької мови в Одеській духовній семінарії.

До «топових» членів ОТІС безумовно належали Синодій Дмитрович Пападімітріу та Іван Семенович Спафарис, хоча б зважаючи на їхній статус викладачів НУ. Доктор грецької філології, випускник Афінського університету, С. Д. Пападімітріу (1856–1921) був одним із засновників візантинознавства в Одесі. І. С. Спафарис народився 3 лютого 1875 р. Вищу освіту здобув на східному факультеті Петербурзького університету та в Київській духовній академії, звідки вийшов кандидатом богослов'я. В НУ викладав грецьку та турецьку мови [3].

Із греків, які мешкали поза межами Південної України, але у межах Російської імперії, до ОТІС належали: бесарабський член-кореспондент К. Е. Стаматі; дійсні члени: київський адміністратор та антиквар І. І. Фундуклей, петербуржці — бібліограф Г. М. Геннаді (Геннадіос), видатний візантиніст А. І. Пападопуло-Керамевс, вихованець НУ, видатний історик мистецтва Д. В. Айналлов, та, нарешті, скромний чиновник і перекладач із Кубані А. Ф. Маркопуло.

Окрім вже згаданого О. Різоса, іноземними членами-кореспондентами ОТІС були: афіняни К. Е. та С. К. Ікономос, К. С. Крокідас, С. О. Куманідіс (секретар Археологічного товариства в Афінах), професор К. Піттакіс, професор із Бухаресту Г. Попадопуло; дійсними членами — С. Ламброс (ректор Афінського університету), П. Каввадія (генеральний ефор грецьких старожитностей), антиквар П. Ламбро.

Членами Історико-філологічного товариства при НУ, крім згаданого А. І. Пападопуло-Керамевса та С. Д. Пападімітріу, були отець Матвій — бібліотекар Пантелеймонівського монастиря на Афоні, одеські викладачі М. К. Пахіопуло, Х. Д. Куртіді, Л. Д. Ханакadóпуло, Б. Ф. Цомакіон, А. Л. Пападатто та його сестра Лаура.

Л. Л. Пападатто була також одним із провідних членів Одеського бібліографічного товариства при НУ. Лаура Львівна Пападатто народилася в Одесі 15 липня 1885 р. у грецькій родині чиновника Бесарабсько-Таврійського банку Льва Ксенофонтівича Пападатто. Родичем сім'ї був відомий професор Г. Ф. Цомакіон. Л. Пападатто закінчила 8 класів одеської жіночої гімназії Відінської. У 1903–1905 рр. навчалася на історичному відділенні Одеських вищих жіночих курсів. У 1906 р. — на історичному факультеті університету Сорбонна в Парижі. Навесні 1907 р. повернулася до Одеси та в

1910 р. закінчила навчання на ОВЖК. У 1908 р. знову побувала у Франції. У 1912–1913 рр. викладала в жіночій гімназії К. Пашковської. На засіданнях Бібліографічного товариства прочитала три доповіді про історію російсько-французьких зв'язків і діяльність графа П. Строганова. Однак відомо лише дві її публікації. У 1913 р. перейшла в російське підданство. У 1913–1920 рр. викладала у жіночих гімназіях Відінської та Кандиби. На початку 1920-х рр. викладала французьку мову та історію в одеських трудшколах № 16, 23, 36, у 1930-х рр. — у консервному технікумі. Наприкінці 1937 р. її заарештували за звинуваченням у антирадянській агітації. Відбувала покарання в Казахстані, будучи інвалідом другої групи [4; 5, арк. 50,71].

Зазначимо, що Л. Пападатто не була єдиною одеською грекинею, яка цікавилася історією. А. І. Цомакіон (1855–1922) у 1892 р. видала у відомій серії біографій Павленкова біографію Д. Гарібальді.

Провідним історіографічним центром Криму була Таврійська вчена архівна комісія (далі — ТВАК). Серед її членів було десять греків. До аматорів історії, осіб, які фінансово підтримували історичні студії належали гласний Таврійського губернського земства Д. Д. Посполітаки, губернський земський гласний Г. І. Папа-Афанасопуло, керченські фабриканти П. К. та В. К. Месаксуді, феодосійський інженер М. М. Сарандинаки, землевласник І. Е. Цомакіон. Фаховими істориками були викладач гімназії Х. А. Монастирли, військовий, збирач і публікатор кримських легенд Н. О. Маркс, священник і викладач Д. С. Спірідонов і вже згаданий Д. В. Айналлов.

Внесок греків до історичної думки Південної України передусім вимірюється їхніми публікаціями на сторінках зазначених товариств. Так, у головному виданні ОТІС, «Записках», було опубліковано 30 статей (24 із них у другій половині XIX ст.) 14 грецьких авторів: С. Серафімова (6 статей), С. Пападімітріу (5 статей), по три кожний — М. Аркаса, І. Куріса, В. Кондараки, по дві — А. Негрі, А. Панагїодор-Ніковула, З. Аркаса, К. Стаматі, М. Палеолога, В. Аркаса, Г. Геннаді, А. Маркопуло, І. Спафаріса.

В «Известиях» ТВАК було надруковано п'ять статей чотирьох істориків: дві статті Д. С. Спірідонова та по одній Д. В. Айналлова, Н. О. Маркса, Х. А. Монастирли. До цих статей слід додати статтю Д. С. Спірідонова, що з'явилася вже на початку 1920-х рр. у нових умовах, але базувалася на його доповіді на засіданні ТВАК 28 вересня 1917 р., «Уродженці північного узбережжя Чорного моря в історії давньогрецької думки».

Але публікаціями у виданнях участь греків у розвитку історичних товариств не обмежувалася. Зокрема, це помітно у діяльності ТВАК. І. Е. Цомакіон, Г. І. Папа-Афаносополо, Г. К. Месаксуді,

Х. А. Монастирли жертвували музеєві товариства старожитні артефакти. Х. А. Монастирли упорядковував сотні документів із ліквідованих державних архівів. Він же брав участь в археологічних розкопках професора М. І. Веселовського [10, с. 124–126]. Зрештою, частина вчених публікували свої роботи з історії поза межами Одеси. Так, низка істориків, передусім С. Д. Пападімітріу, публікувалися у провідному часописі російських візантиністів — «Византийский временник».

Важливим аспектом нашої теми є питання про те, якою мірою південноукраїнські грецькі вчені (частину з них було б коректніше назвати грецького походження) підтримували контакти з Грецією та цікавилися грецькою історією. Серед згаданих південноукраїнських істориків лише невелика частина народилася у Греції. Передусім згадаємо про З. А. Аркаса, з огляду на глибоко символічне місце його народження — неподалік від гори Олімп. З. А. Аркасу належить важлива робота «Описание Ираклийского полуострова и древностей его. История Херсонеса» (Миколаїв, 1879). С. Д. Пападімітріу народився у Салоніках. Власне, у діяльності цього професора найбільш чітко видні всі компоненти справді грецького історика — він брав участь у роботі грецької одеської общини, виступав на її зборах, читав популярні лекції з історії Греції доби Візантії. У 1888–1905 рр. працював у Одеському грецькому училищі, був його директором. С. Д. Пападімітріу працював в архівах Греції, брав участь у міжнародному археологічному конгресі в Афінах (1912 р.). Попри те, що головною сферою наукових зацікавлень ученого була візантиністика, він цікавився також антикознавством у прив'язці до історії Північного Причорномор'я античної доби [14–17].

Але й ті, хто народився поза Грецією, зокрема, в Україні, у своїй більшості демонстрували неабиякий грецьких патріотизм, любов до грецької мови, культури та історії, прагнення підтримувати контакти з Грецією. Так, у некролозі С. Ікономосу, уродженець Катеринославщини С. А. Серафімов наголошував, що покійний постійно відстоював грецьку народність, яка вціліла завдяки відданості грецького народу своїй церкві та рідній мові. Вочевидь, ці слова характеризують не лише С. Ікономоса та греків, а й автора рядків [9, с. 919]. У 1913–1916 рр. Д. С. Спірідонов науково працював в Афінах та на Афоні. Десять статей авторства греків у «Записках» ОТИС були присвячені давньогрецькій і середньовічній грецькій історії.

Ще одним важливим аспектом нашої теми є зв'язки не грецьких істориків із грецькою історичною наукою, їх внесок у дослідження історії Греції. Інституційно зв'язки з грецькими закладами підтримували всі згадані установи: НУ, ТВАК, ОТИС. Так, у засіданні ТВАК

6 березня 1897 р. було заслухано пропозицію члена попереднього комітету археологічного з'їзду в Афінах професора Ф. І. Успенського про участь у з'їзді з нагоди 50-річчя французької школи в Афінах. ТВАК надіслало привітання, за що отримало подяку [11, с. 115].

Фактично, інституційне значення мав візит професора кафедри грецької літератури Новоросійського університету Ф.А. Струве в Афіни з червня по жовтень 1868 р. Він зустрівся з ректором університету професором Раллісом та передав йому примірник першого тому «Записок» Новоросійського університету. Ректор надіслав до Одеси праці афінських вчених. Зустрівся він також з королем Греції Георгом I, якому теж подарував вручив йому перший том «Записок». Викладачі Афінського університету С. Куманудіс та А. Русопулос провели екскурсію містом, зокрема, відвідали Акрополь [19, с. 491].

Надалі ці зв'язки лише зміцнювалися, завдячуючи передусім плеяді професорів-антикознавців НУ: В. Н. Юргевичу, Л. Ф. Воеводському, О. В. Нікітському, О. О. Деревницькому, О. О. Павловському, Е. фон Штерну та ін. Вони регулярно відвідували Грецію, досліджували давній період її історії, зокрема, у тісному зв'язку з дослідженням античності Північного Причорномор'я. Так, О. В. Нікітський викладав давньогрецьку мову в Одеській духовній семінарії. У 1883–1884 рр. був у науковому відрядженні у Греції. Більшість його робіт, зокрема, й дисертації присвячені вивченню епіграфіки Дельф. Науковими інтересами з історією грецької літератури були тісно пов'язані одеські історики С. В. Вілінський, В. М. Істрін, О. В. Ристенко.

Професор кафедри руської історії І. А. Линниченко довгий час товаришував і науково співпрацював із поміщиком Роменського повіту, археологом-аматором, членом Київського товариства Несторалітописця, членом-кореспондентом Московського імператорського археологічного товариства Сергієм Аркадійовичем Мазараки.

Яскравий слід Греція залишила у житті композитора, історика, педагога Петра Ніщинського — випускника 1850-х рр. Афінського університету. Під час перебування в Одесі він видав працю «Про значення Київя і України для слов'янства і історії християнства в Росії. Промова на зборах слов'янського товариства ім. св. Кирила і Мефодія, 11 червня 1868 р.» (1870). Також друкував грецькою мовою літературно-науковий часопис «Гермес», на сторінках якого приділяв увагу історії. Окрім цього, він є автором «Путівника по Константинополю», в якому йшлося про старожитності міста. Як дослідник давньогрецької літератури П. Ніщинський відомий своїми україномовними перекладами «Антигони» Софокла та «Одіссеї» Гомера.

А. О. Скальковський — один із перших істориків Південної України — приділив увагу грекам, як одному з народів, що заселяли цей регіон наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. Інший класик південноукраїнської історіографії катеринославець Д. І. Яворницький у своїй знаній праці про історію запорізького козацтва висвітлив жваві взаємини запорожців із грецьким духовенством у 1700–1734 рр. [22, с. 267]. У 1910 р. Д. І. Яворницький відвідав Грецію, аби уявити собі ті місця, де запорожцям випадало бувати під час морських походів. Ця подорож залишила глибокий слід у душі історика. Уже наприкінці свого тривалого життя він бідкався дружині: «Чому нас не пускають у Грецію, був би я в афінському музеї. Ну, хоча б сторожем, але в музеї! Я колись добре знав грецьку й латину. В університеті, на екзамені перекладав одразу, мав завжди «5» [20, с. 14].

Отже, грецькі історики були помітними суб'єктами південноукраїнського історіографічного процесу, сприяючи пошуків і без того вкрай важливого для Південної України явища — дослідження місцевих давньогрецьких старожитностей, що вважалося однією з головних «візитівок» місцевої історіографії. Грецькі історики стояли біля витоків місцевої візантинознавчої традиції. Налагодження контактів із грецькими колегами, подорожі до Греції, були важливою частиною біографії багатьох південноукраїнських істориків не греків.

1. *Березовська Т. В.* Історичний портрет роду Аркасів [Текст] / Т. В. Березовська. – Миколаїв, 2006. – 215 с.
2. *Березовська Т. В.* Рід Аркасів: просопографічний портрет на історичному тлі доби [Текст] / Т. В. Березовська : автореф. дис. канд. істор. наук. – Одеса, 2004. – 20 с.
3. Державний архів Одеської області (ДАОО), ф. 45, оп. 4, спр. 1645.
4. ДАОО, ф. Р-8065, оп. 2, спр. 815.
5. ДАОО, ф. 150, оп. 1, спр. 207, арк. 50, 71.
6. Дослідники історії Південної України: бібліографічний довідник [Текст] / упоряд. Ігор Лиман. – Київ, 2016. – Т. 2. – 496 с.
7. *Дьомін О. Б.* Одеса та грецька історична наука (XIX – поч. XX ст.) [Текст] / О. Б. Дьомін // Записки істор. ф-ту ОДУ ім. І. І. Мечникова. – Вип. 8. – 1999. – С. 172–178.
8. *Дьомін О. Б.* Пападімітріу Сінодій Дмитрович [Текст] / О. Б. Дьомін, Т. М. Попова // Професори Одеського (Новоросійського) університету. Т. 3. – Одеса, 2005. – С. 441–443.
9. Записки Императорского общества истории и древностей (ЗООИД). – Т. 5 – 1863. – С. 916–919.

10. Известия Таврической ученой архивной комиссии. – Т. 19. – 1893.
11. Известия Таврической ученой архивной комиссии. – Т. 27. – 1897.
12. *Левченко Г. С.* Пападімітріу Сінодій Дмитрович [Текст] / Г. С. Левченко // Одеські історики. Енциклоп. видання. Том 1 (початок ХІХ – середина ХХ ст.). – Одеса, 2009. – С. 290–292.
13. *Маркевич А. И.* Состав Императорского Одесского Общества Истории и Древностей в 1839–1901 гг. [Текст] / А. И. Маркевич // ЗООИД. – Т. 24. – 1902. – С. 93–106.
14. *Пападимитриу С. Д.* Древние сведения об острове Березани [Текст] / С. Д. Пападимитриу // Там же. – 1910. – Т. XXVIII. Протоколы. – С. 97–112.
15. *Пападимитриу С. Д.* Древние сведения об острове Березани [Текст] / С. Д. Пападимитриу. – Одесса, 1910. – 16 с.
16. *Пападимитриу С. Д.* Местоположение древней Одессы [Текст] / С. Д. Пападимитриу // ЗООИД. – 1911. – Т. XXIX. Протоколы. – С. 25–27.
17. *Пападимитриу С. Д.* Местоположение древней Одессы [Текст] / С. Д. Пападимитриу // Там же. – 1912. – Т. XXX. Исследования. – С. 389–395.
18. *Пархоменко Л. О.* Петро Ніщинський [Текст] / Л. О. Пархоменко. – Київ, 1989. – 64 с.
19. *Струве Ф.* Путевые заметки. Отчёт о командировке в Афины, Рим, Париж и германию, с 1 июня – 1 октября 1868 г. [Текст] / Ф. Струве // ЗООИД. – 1869. – Т. 3. – С. 465–516.
20. Сучасники про Д. І. Яворницького [Текст] / Упор. М. Чабан. – Київ, 2006. – 234 с.
21. *Хмарський В. М.* Археографічна діяльність Одеського товариства історії і старожитностей [Текст] / В. М. Хмарський. – Одеса : Астропринт, 2002. – 400 с.
22. *Яворницький Д. І.* Історія запорізьких козаків [Текст] / Д. І. Яворницький. – Т. 1. – Київ, 1990. – 592 с.
23. *Papoulidēs K. K.* Oi Ellēnes tēs Odéssou. – Thessalonikē: Oikos Adelfōn Kuriakidēs, 1999. – 394 p.

REFERENCES

1. Berezovs'ka, T. V. (2006). *Istorychnyj portret rodu Arkasiv* [Historical portrait of the kind of Arkasa]. Nikolaev: Vyd-vo MDAU. [in Ukrainian].
2. Berezovs'ka, T. V. (2004). *Rid Arkasiv: prosopohrafichnyj portret na istorychnomu tli doby* [Kind of Arkasa: prosopography portrait against the historical background of the era]. *Extended abstract of PhD dissertation (History)*. Odessa. [in Ukrainian]
3. *State archive of Odessa region*, fund 45, inventory 4, case 1645.
4. *State archive of Odessa region*, fund R-8065, inventory 2, case 815.
5. *State archive of Odessa region*, fund 150, inventory 1, case 207, file 50, 71.
6. *Doslidnyky istorii Pivdennoi Ukrainy: biobibliohrafichnyj dovidnyk* [Researchers of history of southern Ukraine: a bibliographic guide]. (2016). (Vol. 2, pp. 289–292), Kyiv. [in Ukrainian].
7. D'omin, O. B. (1999). *Odesa ta hrets'ka istorychna nauka (XIX – poch. XX st.)* [Odessa and Greek historical science (XIX – beginning of XX century)]. In *Zapysky istorychnoho fakul'tetu ODU imeni I.I. Mechnykova* [Note storing Department OGU them. I. I. Mechnikov]. (Vol. 8, pp. 172–178. [in Ukrainian].
8. D'omin, O. B. & Popova, T. M. (2005). *Papadimitriju Sinodij Dmytrovykh* [Papadimitriou Snody D.]. In *Profesory Odes'koho (Novorosijs'koho) universytetu* [Professor of the Odessa (Novorossiysk) University]. (Vol. 3, pp. 441–443). Odessa. [in Ukrainian].
9. *Zapysky Ymperatorskoho Odesskoho obschestva ystoryy y drevnostej* [Notes of the Imperial society of history and antiquities in Odessa]. (1863). (Vol. 5, pp. 916–919). Odessa. [in Russian].
10. *Yzvestyia Tavrycheskoj uchenoj arkhyvnoj komysyisy* [News of the Taurian scientific archival Commission]. (1893). (Vol. 19). Odessa. [in Russian].
11. *Yzvestyia Tavrycheskoj uchenoj arkhyvnoj komysyisy* [News of the Taurian scientific archival Commission]. (1897). (Vol. 27). Odessa. [in Russian].
12. Levchenko, H. S. (2009). *Papadimitriju Sinodij Dmytrovykh* [Papadimitriou Snody D.]. In *Odes'ki istoryky. Entsyklopedychne vydannia* [Odessa historians. Encyclopedia]. (Vol. 1, pp. 290–292). Odessa. [in Ukrainian].
13. Markevych, A. Y. (1902). *Sostav Ymperatorskoho Odesskoho Obschestva Ystoryy y Drevnostej v 1839–1901 hh.* [Part of the Imperial Odessa Society of History and Antiquities in 1839–1901]. In *Zapysky Ymperatorskoho Odesskoho obschestva ystoryy y drevnostej*

- [Notes of the Imperial society of history and antiquities in Odessa]. (Vol. 24, pp. 93–106). Odessa. [in Russian].
14. Papadymytryu, S. D. (1910). *Drevnye svedeniya ob ostrove Berezany* [Ancient information about the island of Berezan]. In *Zapysky Ymperatorskaho Odesskaho obschestva ystoriyy y drevnostej* [Notes of the Imperial society of history and antiquities in Odessa]. (Vol. XXVIII, Protokoly, pp. 97–112. [in Russian].
  15. Papadymytryu, S. D. (1910). *Drevnye svedeniya ob ostrove Berezany* [Ancient information about the island of Berezan]. Odessa. [in Russian].
  16. Papadymytryu, S. D. (1911). *Mestopolozhenye drevnej Odessy* [The location of the ancient Odessa]. In *Zapysky Ymperatorskaho Odesskaho obschestva ystoriyy y drevnostej* [Notes of the Imperial society of history and antiquities in Odessa]. (Vol. XXIX, Protokoly, pp. 25–27). [in Russian].
  17. Papadymytryu, S. D. (1912). *Mestopolozhenye drevnej Odessy* [The location of the ancient Odessa]. In *Zapysky Ymperatorskaho Odesskaho obschestva ystoriyy y drevnostej* [Notes of the Imperial society of history and antiquities in Odessa]. (Vol. XXX, Yssledovanyia, pp. 389–395). [in Russian].
  18. Parkhomenko, L. O. (1989). *Petro Nischyns'kyj* [Petro Nishchinsky]. Kyiv. [in Ukrainian].
  19. Struve, F. (1869). *Putevye zametky. Otchiot o komandyrovke v Afyny, Rym, Paryzh y hermanyiu, s 1 yiunia - 1 oktiabria 1868 h.* [Travel notes. A trip report to Athens, Rome, Paris and Germany, from 1 June – 1 Oct 1868]. In *Zapysky Ymperatorskoho Novorossyjskoho Unyversyteta* [Notes of the Imperial Nourassian University]. (Vol. 3, pp. 465–516). [in Russian].
  20. *Suchasnyky pro D. I. Yavornyts'koho* [Contemporaries of D. I. Yavornitsky]. (2006). Kiev. [in Ukrainian].
  21. Khmars'kyj, V. M. (2002). *Arkheohrafichna diial'nist' Odes'koho tovarystva istorii i starozhytnostej* [Archaeological activities of the Odessa society of history and antiquities]. (Pp. 90, 101, 116, 317). Odessa: Astroprint. [in Ukrainian]
  22. Yavornyts'kyj, D. I. (1990). *Istoriia zaporiz'kykh kozakiv* [The history of Zaporozhye Cossacks]. (Vol. 1). Kyiv. [in Russian].
  23. Papoulidēs, K. K. (1999). *Oi Ellēnes tēs Odēssou*. Thessalonikē: Oikos Adelfōn Kuriakidēs.

Південна Україна у долі грецьких істориків у другій половині XIX – на початку XX ст.

Музичко О. Є., кандидат історичних наук, доцент Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (м. Одеса).

Українська біографістика = Biographistica ukrainica. – Київ, 2016. – Вип. 14. – С. 177–189.

Метою цієї статті є дослідження місця Південної України, передусім Одеси, у долі та науковій діяльності істориків грецького походження, які, або мешкали та працювали на цих теренах, або мешкали у Греції, але підтримували контакти з південноукраїнськими колегами. З іншого боку, маємо на меті встановити факти щодо ролі Греції у житті та науковій активності південноукраїнських істориків — не греків.

Ключові слова: Південна Україна, Одеса, Греція, історики, наукова співпраця.

Southern Ukraine in the fate of the Greek historians of the second half of XIX – early XX century.

Muzychko O., Ph. D., assistant professor of Odessa National I. Mechnikov University (Odessa).

Ukrainian biographical = Biographistica ukrainica. – Kyiv, 2016. – Vol. 14. – P. 177–189.

The purpose of this paper is to study the role of the Southern Ukraine in the life and scientific work of historians of Greek origin, who lived and worked in these areas, or lived in Greece, but maintained contact with the South Ukrainian colleagues.

Various narrative and archival documents are the sources for research. Materials for educational institutions and societies are dominated among them. Mostly archival documents are from the collections of the State archive of the Odesa region. Historiographical base of our study is fairly narrow. About 50 Greeks, a small part of which lived and worked in Greece, worked in Odesa society of history and antiquities, the Historical-philological society, Taurida archives Commission in the second half of XIX – early XX century. Distinguished byzantinist S. D. Papadimitriou worked for many years in the Novorosiysky University. Historians Z. Arkas and M. Kumani lived and worked in Mykolaiv. A number of works of non-Greek scholars, for example, O. V. Nikitsky, O. O. Derivitsky, E. fon Shtern, etc. dedicated to Greek theme. Knowledge of Greek history and culture popularized the Greek national-cultural societies, for example, Odesa «Omonia». All this gives grounds to assert that the Greeks have made a significant contribution to the development of history of southern Ukraine.

Key words: southern Ukraine, Odesa, Greece, historians, scientific cooperation

Южная Украина в судьбе греческих историков второй половины XIX – начала XX ст.

Музычко А. Е., кандидат исторических наук, доцент Одесского национального университета имени И. И. Мечникова (г. Одесса).

Украинская биографистика = Biographistica ukrainica. – Киев, 2016. – Вып. 14. – С. 177–189.

Целью этой статьи является исследование места Южной Украины, прежде всего Одессы, в судьбе и научной деятельности историков греческого происхождения, которые жили и работали на этих территориях, или жили в Греции, но поддерживали контакты с южноукраинскими коллегами. С другой стороны, хотим установить факты о роли Греции в жизни и научной активности южноукраинских историков — не греков.

Ключевые слова: Южная Украина, Одесса, Греция, историки, научное сотрудничество.